

Inledning

Mats Persson & Sharon Rider

Under de sista två decennierna har man kunnat iaktta ett starkt uppsving för filosofihistoria. Ett brett kulturellt intresse har gjort sig gällande, vilket visar sig i den ökade utgivningen av filosofiska klassiker och uppmärksamhet i media. Motsvarande intresse kan märkas även i akademiska sammanhang, både i allmänhet och i forskningen. Antalet filosofihistoriska studier har ökat explosionsartat, och inriktningar och läsararter har blivit alltmer heterogena. Vi har i detta temanummer försökt spegla en del av detta nya intresse för filosofins historia.

Titeln *Filosofihistoriens idé* anspelar på Collingwoods klassiska studier.¹ Framförallt vill vi emellertid med denna titel markera vår fokusering på programmatiska aspekter. Vi är intresserade av frågor om vad studiet av och tänkandet om filosofins historia är, har varit och bör vara. Det handlar alltså om grundläggande perspektiv och stora skiljelinjer. Med detta syfte i åtanke samlade vi en rad artikelförfattare till en minikonferens förra året.² Urvalet har gjorts i första hand med utgångspunkt i frågan om vilken roll filosofi respektive historia skall spela i filosofihistorieskrivningen. Vi har också haft en inventerande ambition; att lyfta fram olika typer av ansatser och inriktningar som finns i Sverige idag. De flesta av skribenterna är filosofer eller idéhistoriker, men också forskare som är verksamma inom sociologi, teologi och estetik har skrivit bidrag. Utrymmet är emellertid begränsat och vi har inte kunnat ta med alla personer och riktningar man kunnat önska. Några som deltog på minikonferensen har pga. av olyckliga omständigheter inte haft möjlighet att skriva artiklar. Framförallt beklagar vi att detta medfört att temanumret nu inte fått någon representant för den vitala filosofihistoriska forskningsmiljön vid Södertörns högskola.

Förhållandet mellan filosofi och historia är ingalunda oproblematiskt. Historieskrivningen är en av få kunskapsdiscipliner som vuxit fram och utvecklats relativt oberoende av filosofin. Det har också funnits motsättningar mellan de två. I Aristoteles *Poetik* sägs att historieskrivning talar om det enskilda som hänt, inte det allmängiltiga, och att historia av detta skäl är mindre filosofisk.³ Variationer på denna kritik har sedan dess framförts av ett flertal filosofer. Även om det sedan antiken funnits en sorts filosofihistoria, så var denna genre mer en framställning av olika skolor eller sekter, än en kronologisk och förändringsorienterad historia. Fram till mitten av 1700-talet var filosofi och historia i allmänhet åtskilda kunskapsformer, men sedan dess har många försök gjorts att göra historie-

skrivningen mer filosofisk, och filosofin mer historisk. Samtidigt har emellertid flera filosofer vänt sig mot de relativiserande implikationer som tycks följa av historiserande betraktelsesätt – man kan som exempel nämna debatterna om historism eller historicism. Icke desto mindre är det under de senaste tvåhundra åren som filosofihistoriska studier i en för oss igenkännbar form har vuxit fram och kommit att spela en viktig roll i det akademiska ämnet filosofi.

Filosofihistorieskrivningen har varit mycket heterogen och är så även idag. Man skulle kunna översiktligt karaktärisera läget genom några renodlingar. Till att börja med finner man stora skillnader mellan 1900-talets båda ledande filosofiska traditioner; å ena sidan kontinentalfilosofisk fenomenologi, strukturalism och hermeneutik och å andra sidan anglosaxisk analytisk filosofi. Grundläggande olikheter i filosofisk begrepps- bildning och problemställningar har i hög grad präglat både framställningen och analysen av filosofins historia. Även om skiljelinjerna mellan dessa båda grundtraditioner har försvagats under de sista decennierna, inte minst i samband med olika ”postfilosofiska” strävanden, så har de två fortsatt att göra sig gällande, både i allmänhet och i fråga om sättet att ta sig an filosofins historia.

Det finns emellertid flera skillnader och konfliktlinjer som skär tvärs igenom båda dessa läger. En sådan gäller om man drar en skarp gräns mellan den egna moderna filosofin och äldre metafysik, eller om man betonar kontinuitet och vikten av filosofihistoriska reflexioner. Det senare förhållningssättet förefaller ha vunnit i styrka i takt med att de båda traditionerna försvagats och konfliktlinjerna dem emellan blivit otydligare. En annan skiljelinje är den mellan filosofihistorieskrivning som ett forskningsämne och de historiska betraktelser som görs som en del av filosofiskt tänkande. Oftast har det väl inte gått vattentäta skott mellan dessa två, och distinktionen är omdiskuterad. Ytterligare en åtskillnad kan göras mellan filosofihistoria som bedrivs å ena sidan av filosofer och å andra sidan i ämnen som idéhistoria, teologi, och sociologi. Denna skiljelinje påminner på flera sätt om den klassiska debatten mellan naturvetare och historiker om hur naturvetenskapernas historia skall skrivas. Alla dessa uppdelningar är emellertid, som sagt var, renodlingar. Det handlar inte om enhetliga tendenser, tvärtom är heterogeniteten påfallande.

Flera av dessa skillnader, och problematiseringar av dem, belyses av bidragen i detta temanummer. Artiklarna har delats in i tre huvudgrupper. Vår förhoppning är att denna indelning skall underlätta läsandet, även om det måste sägas att överlappningarna dem emellan är betydande och att andra indelningar hade varit möjliga.

Det första deltemat kan sägas behandla aspekter på filosofihistoriens olika frågeställningar och läsarter. I centrum står skillnaderna mellan å ena sidan mer interna filosofiska analyser och å andra sidan mer historiskt och sociologiskt kontextualiserande analyser. Lilli Alanen menar att den

traditionella distinktionen mellan filosofiskt relevant filosofihistoria och idéhistorisk filosofihistoria är missvisande. Analytisk filosofihistoria utgår ofta ifrån nutida filosofisk praxis och löper därmed risken att förvanska klassiska texter. Samtidigt menar Alanen att det finns en filosofisk förståelse av filosofiska texter som inte ingår i idéhistoriska analyser; en filosofisk filosofihistoria som kombinerar historiska metoder med en blick för interna filosofiska sammanhang. Carl-Göran Heidegren och Henrik Lundberg presenterar och diskuterar den framväxande sociologiska forskningen om filosofins historia. Denna filosofisociologi tematiserar förhållandet mellan socialt vara och filosofiskt tänkande och giltighet. Här behandlas också frågan om relativism, som ofta reses i samband med kunskapssociologiska problemställningar. Anders Odenstedts diskussion av Hans-Georg Gadamer och Wilhelm Dilthey tematiserar spänningen mellan filosofi och historia i klassisk tysk filosofihistorisk debatt. Utgångspunkten är Gadamers kritik av historicismens benägenhet att behandla filosofihistorien bara som ett föremål för historisk forskning, utan relevans för dagens problem. Även Diltheys position granskas, och Odenstedt menar bl.a. att Gadamers kritik inte stämmer helt och hållet. Staffan Carlshamre undersöker skillnaderna mellan filosofiska och historiska anspråk i läsningar av filosofihistoriska texter, med Hegel-tolkningar som exempel. Han betonar bland annat vikten av en mer nyanserad idé om vad som utgör relevanta sammanhang när vi vill förstå och förklara en filosofers tänkande.

Det andra deltemat berör frågor om förhållandet mellan å ena sidan filosofin som disciplin och ämne, och å andra sidan filosoferandet som en individs tankar, problem och frågeställningar. Svante Nordin argumenterar för biografins relevans för filosofisk förståelse. Att begripa en filosofers arbete innebär ofta inte bara att förstå vad han säger, utan också varför han säger det. Det handlar om vad filosofen ville uppnå, varför han accepterar vissa premisser, samt den debattsituation i vilket yttranden formuleras. Detta kräver, menar Nordin, att vi vet något om filosofens liv och strävanden. Sharon Rider presenterar och kommenterar ett antal exempel av klassiska filosofiska ansatser som kännetecknas av att tänkaren i fråga uttrycker tvekan inför det vetenskapliga tankegodset som utgör självklarheter inom disciplinen. I dessa exempel finner Rider ett krav på att ta ansvar för sitt eget omdöme som en väsentlig del av filosofin, och just detta står ofta i konflikt med filosofin som akademisk disciplin. I samma anda, diskuterar Sören Stenlund hur frågan om filosofins historia är intimt förbunden med frågan om filosofins väsen. Denna fråga om filosofins väsen är, enligt Stenlund, inte enbart en historisk fråga, utan också i allra högsta grad en filosofisk fråga.

Det tredje deltemat utgörs av olika vidgande tematiseringar av filosofihistorieskrivningen och dess objekt. Thomas Karlsruhn behandlar modern tysk mediateori och fokuserar den där resta frågan om "filosofins slut". Sammanhanget är förhållandet till de äldre etablerade tyska traditionerna

och modern fransk filosofi, och i centrum står en analys av skillnader och likheter mellan Heideggers och Friedrich Kittlers syn på filosofins historia. Här diskuteras också värden och svagheter med respektive förhållningssätt till filosofins historia. Johan Redin har tagit sig an den klassiska tyska filosofin runt sekelskiftet 1800, och diskuterar förhållandet mellan det nya filosofihistoriska intresset och själva filosofibegreppet. Särskilt behandlas förhållandet mellan tidens filosofiska grundläggningssideal och den mer historiskt orienterade kritiken av detsamma. Här ges flera utblickar mot och perspektiv på vår egen tids diskussioner. Jayne Svenungsson tematiserar teologins ofta undanskymda roll i filosofihistorieskrivningen. Utgångspunkten är den stora och viktiga debatten mellan Karl Löwith och Hans Blumenberg om kontinuitet eller brott mellan kristna och moderna tanke-traditioner. Hon tar snarast ställning för Löwiths position, och menar att betoningen på diskontinuitet bör ses som en del av det moderna idealet om en förutsättningslös början. Avslutningsvis diskuterar Mats Persson aspekter på hur filosofihistorieskrivningen konstituerar filosofihistorien som objekt. Utifrån iakttagelser av variationer i forskning och handböcker diskuteras den roll kunskapsintressen och begreppslika förutsättningar spelar i denna process. Vidare exemplifieras resonemangen med en fördjupning om det antika filosofibegreppet.

Det är vår förhoppning att detta temanummer skall kunna tjäna som orientering i ett stort och allt snabbare växande fält. Avsikten är även att inspirera till vidare diskussioner om principfrågor, och i förlängningen till nya filosofihistoriska studier.

Noter

1 R. G. Collingwood, *The idea of history* (Oxford, 1946) och *The idea of nature* (Oxford, 1945) och Ulla-Britt Jansson för hjälp med det praktiska arbetet.

2 Vi vill tacka institutionen för idé- och lärdoms historia för stöd till vår konferens

3 Aristoteles, *The Poetics*, Loeb classical library, Aristotle vol. XXIII, (Cambridge & London, 1982), 9, 1451b.